

**ВІДГУК**

**офіційного опонента – кандидата юридичних наук, професора  
Котухи Олександра Степановича  
на дисертацію Керничного Назарія Івановича  
на тему: «Роль заохочувальних норм у правовому регулюванні суспільних  
відносин», подану на здобуття ступеня доктора філософії  
за спеціальністю 081 Право**

Ознайомлення з текстом дисертації й науковими працями автора, які були опубліковані за темою дисертації, дає підстави для кількох зауваг.

**Актуальність теми дисертаційної роботи**

Останніми роками намітилась тенденція до зміни пріоритетів у правовому регулюванні суспільних відносин. У зв'язку із цим на противагу переважаючих упродовж тривалого часу заборонам та іншим обмеженням дедалі активніше використовуються стимулювальні засоби впливу – дозволи, пільги і, безумовно, заохочення. Ще Р. Ієрінг наголошував, що «будь-які обмеження в підсумку слугують бар'єрами для розвитку, тоді як правильно встановлені заохочення є джерелом прогресу». Особливістю впливу на суб'єкта за допомогою заохочення є те, що його не примушують (зобов'язують), а спонукають до певної поведінки, зацікавлюють досягненням корисного результату. Воля особистості при цьому перебуває в такому стані, що вона (особистість) вільна вибрати заохочувану «покращену» поведінку або не вибрати її. При цьому в першому випадку при досягненні запланованого результату вона може ще й отримати деякі блага (нагороди, пільги).

На значенні заохочень у механізмі правового регулювання неодноразово наголошувалось у науковій літературі. Сьогодні багато вчених-правознавців



акцентує увагу на тому, що за допомогою заохочень досягаються такі суспільно значущі цілі, домогтися яких іншими юридичними засобами неможливо. Заохочення формують спонукальні мотиви правомірної поведінки. Однак правомірна поведінка неоднорідна як у своїй мотиваційній основі, так і щодо її значущості власне для самого суспільства. Утім, заохочення спрямовані на стимулювання не просто правомірної, а саме правоактивної (соціально активної) поведінки, яку можна назвати найвищим рівнем правомірної поведінки. Отже, беззаперечним є те, що сучасні реалії вимагають поглибленого вивчення правової природи заохочувальних норм та їхнього впливу на правове регулювання суспільних відносин. Це і є власне свідченням своєчасності й актуальності дисертаційного дослідження Н. І. Керничного.

#### **Зв'язок дисертаційної роботи з науковими планами, темами**

Дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри права та публічного управління Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила» за напрямками «Трансформація правової системи України в умовах розвитку правових систем сучасності (теоретико-правовий та історико-правовий аспекти)» (державний реєстраційний номер 0116U002342) та «Закономірності розвитку і функціонування правової держави» (державний реєстраційний номер 0111U006673).

#### **Оцінка обґрунтованості та достовірності наукових положень і рекомендацій, сформульованих автором**

Ознайомлення зі змістом дисертаційної праці та науковими публікаціями дисертанта за темою дослідження, можна зауважити, що наукові положення, висновки і рекомендації дисертації мають високий рівень теоретико-методологічного обґрунтування. Вони базуються на фундаментальних положеннях сучасної теорії права та нормативно-правовому аналізі заохочень у праві, їх правового регулювання у різних галузях права. Достовірність наведених у дисертації положень, висновків та рекомендацій підтверджена значною



кількістю опрацьованих наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, нормативних та інтернет-джерел. Джерельно-інформаційна база дослідження становить 215 найменувань.

Отримані здобувачем результати дисертаційного дослідження, сформульовані висновки та рекомендації є науково обґрунтованими і базуються на використанні сучасних методів наукового дослідження.

У дисертаційній роботі міститься низка нових оригінальних теоретичних, практичних положень та висновків.

Серед ключових завдань дослідження правових норм автором виокремлено наступні аспекти: по-перше, дослідження спрямовані на розуміння можливих змін або удосконалень, які можуть бути внесені у чинні норми з метою покращення функціонування суспільства; по-друге, порівняльне дослідження ефективності реалізації таких норм в Україні та інших країнах, яке визначає кращі практики та можливості для вдосконалення чинних правових механізмів; по-третє, методологія передбачає визначення оптимальних стратегій для ефективного впливу правових норм на суспільні відносини в контексті державно-правової модернізації та системної реформи ключових інститутів права. Виходячи з цього, правову норму автором визначено як один з найважливіших факторів, що обумовлює ефективність системи права, є важливою умовою закріплення та утриманні дійсно вагомих для суспільства і держави стратегічних цілей, ідеологічних постулатів і моральних орієнтирів, що виражають існуючу соціально-економічну, політичну, ідеологічну, духовно-моральну модель державного і суспільного устрою і що визначають перспективи їх майбутнього стану.

Також у дисертаційному дослідженні заохочувальні норми в системі норм права виокремлено в окрему групу за їх фактичним змістом, але своєю чергою можуть не бути специфічними з юридичної точки зору. Основний аргумент полягає в тому, що норми, які стосуються заохочення, відрізняються виключно з точки зору заходів забезпечення – санкцій і пояснюється це тим, що заохочення і юридичні санкції – явища, що знаходяться на різних рівнях. Разом з тим, у



системі права заохочувальні норми виділяються та розглядаються окремо, особливо в контексті регулювання соціальної активності та стимулювання корисної поведінки, також, окремі заохочувальні норми також можуть містити стимули для участі у суспільних програмах, виконання благодійних дій чи інших корисних активностей. Заохочувальні норми використовуються для стимулювання певних дій або результатів, їх юридичний характер може бути менш очевидним через відсутність прямих юридичних санкцій. Таким чином, аргумент автора про різницю між заохоченням і юридичними санкціями підкреслює важливість розуміння специфіки заохочувальних норм в контексті їх впливу на поведінку суб'єктів права.

Дисертантом також слушно підкреслено, що основними змістовними критеріями заохочувальних норм в їх порівняльному аналізі з іншими нормами права є те, що заохочувальні норми відрізняються від інших тим, що вони пов'язані з заслуженим вчинком чи «перевиконанням» обов'язків суб'єктом. Заслужена поведінка розглядається як взаємовигідна, оскільки вона приносить користь як державі та суспільству, так і самим особам, які отримують заохочення. Заохочувальні норми виконують функцію стимулювання суб'єктів до досягнення певних результатів, сприяють взаємодії з імперативними нормами, диспозитивними нормами та іншими елементами правової системи. Проблема нечіткості меж між заохоченнями та іншими видами норм вимагає уважного аналізу та уточнення термінології для визначення місця заохочень у системі правових норм. Важливо й те, що автор дисертації розглянув контекстуальні аспекти та конкретні умови застосування заохочень для уникнення можливих неоднозначностей у їх інтерпретації. Чітка класифікація та розуміння ролі заохочень у правовій системі можуть стати основою для розробки ефективних заходів стимулювання в практичному застосуванні. Такий підхід сприятиме підвищенню ефективності правових норм і досягненню їхніх цілей у різних сферах суспільства.

Одержані наукові результати дисертації **мають практичне значення**, бо сформульовані в ній висновки та пропозиції можуть бути використані у ході



проведення подальших фундаментальних, загальнотеоретичних, галузевих і прикладних досліджень з проблеми вивчення ролі заохочувальних норм в правовому регулюванні суспільних відносин в Україні. Матеріали дисертації використовуються в навчальному процесі Університету Короля Данила при викладанні курсів «Теорія держави і права», «Актуальні проблеми теорії держави і права» (акт впровадження від 04.09.2023); в науково-дослідній та експертно-аналітичній роботі Науково-дослідного інституту імені академіка УАН І.М. Луцького при виконанні наукових програм розвитку Університету Короля Данила, Прикарпатського регіону та України відповідно до плану проведення наукових досліджень, при підготовці науково-практичних експертних висновків, зауважень і пропозицій до законопроектів в зазначеній сфері (довідка про впровадження від 08.09.2023).

Таким чином, завершена логіка проведеного наукового дослідження, значна кількість опрацьованих наукових джерел, апробація висновків та пропозицій дають всі підстави стверджувати, що сформульовані у дисертаційній роботі Н. І. Керничного наукові положення мають вагоме наукове та практичне обґрунтування.

### **Наукова новизна отриманих результатів дослідження**

Дисертація є одним з перших теоретико-правовим науковим дослідженням, присвяченим глибокому аналізу впливу заохочувальних норм на регулювання суспільних відносин в контексті сучасного правового середовища.

Серед найбільш вагомих результатів дисертаційної роботи, що визначають наукову новизну, слід відзначити наступні, зокрема, уперше: обґрунтовано застосування комплексного аналізу заохочувальних норм права з урахуванням статичних і динамічних аспектів їх існування, охоплюючи їх походження, законодавче закріплення та практичне застосування, а також еволюцію відносин між державою та суспільством у контексті правового регулювання та забезпечення розвитку суспільства; визначено пропозицію до більш чіткого визначення підстав застосування заохочувальних норм на законодавчому рівні,



що дозволить уникнути невизначеності та сприятиме у створенні єдиної системи стимулювання, яка враховуватиме особливості кожної галузі права, з врахуванням ідеї посилення контролю за застосуванням заохочення та впровадження ефективних антикорупційних заходів на основі зазначених підстав.

Також в дисертації удосконалено: методологічні основи та засади дослідження системи правових норм, що включає в себе дослідження не лише юридичних аспектів правових норм, але й їхніх соціальних, економічних та політичних вимірів та безпосередній внесок у формування системи правового регулювання суспільних відносин; ключові аспекти та механізми функціонування заохочувальних норм у правовій системі України, що є важливим кроком для подальшого удосконалення законодавства та практики його застосування; ідеї вчених щодо систематизації заохочувальних норм тощо.

**Повнота висвітлення і викладення сформульованих у дисертаційній  
роботі положень, висновків і рекомендацій в опублікованих автором працях  
та рефераті**

Результати дослідження, його основні висновки та рекомендації оприлюднені і отримали схвалення на таких міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання науки і практики та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 21–22 квітня 2021 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу» (м. Полтава, 7-8 грудня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основи сталого розвитку суспільства: тенденції та перспективи розвитку» (м. Харків, 3-4 вересня 2021 р.); VI Міжнародного науково-практичного симпозіуму «Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки» (м. Івано-Франківськ, 20 травня 2022 р.).

Наукові публікації повною мірою відображають основні результати дисертаційної праці та відповідають вимогам пунктів 8 і 9 Порядку присудження



ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії.

### Зауваження до окремих положень дисертаційної роботи

Зміст відгуку на дисертаційну роботу розкриває позитивні і такі, що характеризуються науковою новизною висновки та положення. Вказане свідчить про достатню «наукову зрілість» автора і зумовлює загальний висновок про відповідність поданої до захисту дисертації встановленим вимогам. Водночас дисертація Н. І. Керничного, як і будь-яке інтелектуально орієнтоване дослідження, має **певні дискусійні моменти**, на які варто звернути увагу. До основних з них належать такі:

1. У дисертаційній роботі подекуди видається не правильним вживання таких термінів як «діючі норми права». Так, наприклад на с. 27 автор дисертації зазначає, що «аналіз впливу **діючих** правових норм, саме дослідження ефективності повинно включати аналіз того, які результати досягає **діюча** система правових норм». Експерти-філологи наголошують на тому, що варто замінити **діючий** на один з варіантів: **чинний** – який діє за певних умов, має юридичну силу; **дієвий** — здатний активно діяти; здатний робити вплив на щонебудь; **дійовий** — стосується персонажів, героїв драматичного твору; а також синонімічні варіанти та перифрази: **активний, діяльний; у дії, у роботі, на ходу**. Уважаємо, що у прив'язці до тематики дослідження, а саме – йдеться про норми права, варто вживати термін «чинні норми».

2. У дисертації мають місце терміни та поняття, які не знайшли належного обґрунтування і тлумачення в тексті, це, зокрема «конституційний ландшафт», «системні реформи» (с. 27). Не зрозуміло, яке відношення дана термінологія має до предмету дослідження. Хоча далі по тексту автор наголошує: «Для ефективного вирішення вказаних завдань **важливо провести уточнення та визначення термінів і конструкцій, які використовуються у методології дослідження ефективності правових норм**. Серед змістовних та



термінологічних уточнень, які могли б бути використані, можуть бути методологічні конструкції та засоби, термінологічні уточнення». Тому просимо уточнити цю думку. Також на с. 30 автор зазначає, що діалектична синергетика загальної теорії держави і права дозволяє розглядати правові норми *як частину складної системи взаємодії між суспільством, державою та іншими факторами*. Вона допомагає розуміти взаємозв'язок між правовими нормами та соціальними, економічними та політичними процесами. Яким чином автор розглядає суспільство і державу у взаємозв'язку з іншими факторами, що це за фактори? Чи можна взагалі ці явища правової дійсності назвати факторами? Просимо висвітлити на прилюдному захисті.

3. У підрозділі 1.1 дисертаційної роботи автор характеризує методологію дослідження називає *теорію оригіналізму*, яка, на його думку, підкреслює необхідність дотримання буквального значення тексту закону та врахування намірів законодавця, які були виражені на час прийняття закону. Такий підхід спрямований на забезпечення стабільності та об'єктивності в тлумаченні правових норм. Утім, автором не розкрита роль цієї теорії в дослідженні саме заохочувальних норм. Що собою являє дана теорія, хто її розробники, дослідники? Просимо пояснити.

4. Автором дослідження часто згадуються вчені-дослідники у сфері теорії права, які займалися проблематикою норм права, зокрема, питань щодо поняття, змісту, ознак, особливостей, класифікації та інших властивостей норм права. Серед яких виокремлюються: С. В. Бобровник, Ю. Л. Власов, Є. В. Годованик, Г. П. Задорожний, П. Б. Євграфов, О. В. Зайчук, В. О. Котюк, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, П. М. Рабінович, О. Ф. Скакун, О. В. Петришин, Ю. М. Тодика, А. М. Толочко, А. Ф. Черданцев, Ю. С. Шемшученко та інших. Уважаємо, що автор абсолютно несправедливо не згадує таких відомих вітчизняних учених як М. Козюбра, В. Лемак. Натомість до цього списку зараховує радянсько-російського вченого А. Черданцева. Також в дисертації має місце посилання на наукові доробки В. К. Бабаєва, С. С. Алексєєва, Л. Й. Петражицького. Подекуди



ці автори згадуються без посилань на їхні наукові праці. Уважаємо, що в умовах тотальної збройної агресії з боку РФ такі згадки є неприпустимими.

Водночас, безвідносно до висловлених зауважень, які переважно виражають наукову позицію опонента, **поточна оцінка роботи не має своєю метою ставити під сумнів наукові якості пропонованого до захисту дисертаційного дослідження.**

### **Відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам**

За своєю структурою, змістом, обсягом та оформленням дисертація відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Дисертація вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Назва дисертації відображає її зміст, що свідчить про досягнення сформульованої мети та вирішення поставлених автором завдань дослідження. Робота вдало ілюстрована додатками, що підкреслюють її праксеологічну значущість. За кожним розділом дисертаційної роботи і за підсумками дослідження в цілому сформульовано ґрунтовні висновки, одержані автором особисто. Оформлення і зміст дисертаційної роботи відповідають вимогам, що висуваються до дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Загальний обсяг дисертації складає 236 сторінок, з них основний текст 193 сторінки. Список використаних джерел налічує 215 найменувань і займає 20 сторінок. Три додатки займають 6 сторінок.



**Загальний висновок про відповідність роботи встановленим  
вимогам МОН України**

Дисертаційна робота Н. І. Керничного на тему: «Роль заохочувальних норм у правовому регулюванні суспільних відносин» є актуальним, самостійно виконаним та завершеним науковим дослідженням. Отримані результати та висновки є належно обґрунтованими, містять наукову новизну, мають теоретичне та практичне значення. Зміст дисертації відповідає паспорту спеціальності 081 Право. Зазначене свідчить, що Н. І. Керничний заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

**Офіційний опонент:**

кандидат юридичних наук, професор,  
декан факультету права Львівського  
торговельно-економічного університету



*Handwritten signature of O. S. Kotuha*

О. С. Котуха

